

Vassdalen

Journalistens navn: Espen Eidum

Hvor og når publisert: I avisa Fremover i perioden mellom 22. mai og 26. juni 2006

Redaksjon og redaksjonsadresse/tlf:

FREMOVER AS

Postboks 324

8504 Narvik

Tlf 76 95 00 00

Journalistens adresse/tlf:

Espen Eidum, mobil 915 84 222, espenei@fremover.no

Postadresse – som avisens adresse

1. Innledning

Den 5. mars 2006 var det 20 år siden rastragedien i Vassdalen, der 16 soldater fra 2. tropp i Brig Ns ingeniørkompani på Skjold omkom i forbindelse med NATO-øvelsen Anchor Express. Ulykken er den verste som har rammet Forsvaret i fredstid etter siste verdenskrig. I forbindelse med 20-årsmarkeringen for katastrofen brakte Fremover – som lokalavisen for Ofoten - flere artikler, med blant annet intervju av overlevende, pårørende og andre som hadde vært involvert i det som skjedde den skjebnesvangre marsdagen i 1986.

Undertegnede bidro med et intervju av Birgit Marskar Larsen, som mistet sønnen Arne Mikal i raset. Larsen har i årene etter raskatastrofen ved flere anledninger skarpt kritisert både mot hvordan Forsvaret håndterte sikkerhetsaspektet for soldatene under øvelsen – og granskningskommisjonens rapport, som rettet sterk kritikk mot enkeltpersoner i det militære systemet, men unnlot å stille verken personer eller det militære system til ansvar for 16 soldaters død.

Det som gjorde undertegnede mer nysgjerrig på saken, var Marskar Larsens påstand om at Forsvaret hadde gjort forsøk på å tilsløre sannheten omkring raskatastrofen. Hun påpekte at det 20 år etter raset ennå var uavklart hvem som egentlig hadde kommandert troppen inn i et område Forsvaret selv hadde beskrevet som rasfarlig. Marskar Larsen brukte til dels sterke ord når hun beskrev hvordan hun som etterlatt oppfattet Forsvaret – og granskningskommisjonens – holdning til helt sentrale punkter i saken. Det hadde kanskje vært enkelt å avskrive reaksjonen som utslag av bitterhet, men Marskar Larsen, som i en årrekke jobbet som distriktsarbeidssjef i Ofoten, er kjent som et nøkternt menneske. Hun har brukt sterke ord men alltid i en avdempet og nøktern tone når hun redegjorde for sitt syn på årsaken til katastrofen.

Jeg bestemte meg for å gjøre et forsøk på å finne fakta på de områdene Marskar Larsen selv hadde rettet pekefingeren mot. 20 år etter Vassdalen var tiden moden for å nøste opp trådene som aldri ble samlet.

Følgende hypotese utkrystalliserte seg tidlig: **Det fantes en annen sannhet om Vassdalen enn den Forsvaret og granskningskommisjonen ga offentligheten.**

Problemstillingen

Utfordringen var selvsagt å skulle dokumentere en slik hypotese. For det første var saken nå blitt 20 år gammel. Underlagsmaterialet som dannet grunnlaget for granskningskommisjonens rapport avgitt i juli 1986, måtte av naturlige årsaker være formidabelt – og endelig – det var like åpenbart at mye av materialet fortsatt ville være gradert og dermed unndratt offentligheten.

En annen høyst reell problemstilling for en lokalavis i utkant-Norge i et slikt tilfelle, er om den skal bruke penger og redaksjonelle ressurser på en slik krevende oppgave. Ikke bare er det store geografiske avstander mellom journalist og kilder som må oppsøkes, arbeidet måtte nødvendigvis kreve tid, mye tid. Men jeg fant redaksjonsledelsen svært lydhør for hypotesen og ønsket om å etterprøve den. Den positive innstillingen fulgte av at Fremover gjennom mange år har innarbeidet en god praksis når det gjelder å «ta løs» på større redaksjonelle prosjekter. Mye av æren for akkurat det kan nok tilskrives nå avdøde Oddvar Kristoffersen, Fremover-journalisten som i 1995 mottok Skup-prisen for sitt arbeid med det britiske jagerflyet i Vassdalen samt Værøy-saken.

Arbeidet startet i det små – og faktisk gjennom et nettsøk i Riksarkivet tidlig i mars 2006. Der fikk jeg fastslått at granskningskommisjonens materiale befant seg i arkivene. Atskillig mer oppsiktsvekkende var det at materialet åpenbart ikke var underlagt noen slags adgangstrekkninger, noe som også ble bekreftet gjennom en telefonhenvendelse til Riksarkivet.

Jeg fant også å måtte oppdatere meg på historien rundt Vassdalen-raset. Det skjedde dels gjennom avisens eget arkiv, dels ved en gjennomgang av den offisielle granskningsrapporten etter katastrofen.

En del av avismaterialet ble gjennomgått med spesielt stor interesse; I 1994 – åtte år etter katastrofen – avdekket som nevnt tidligere Fremover-kollega Oddvar Kristoffersen at et britisk jagerfly overfløy Vassdalen samtidig med at raset gikk. Det ble slått fast at flyet kunne ha utløst raset som tok livet av 16 soldater. Til tross for avsløringene fant daværende forsvarsminister Jørgen Kosmo ingen grunn til å gjenoppta saken.

Den sentrale problemstillingen – å dokumentere hypotesen – ble ikke endret i vesentlig grad underveis. Men etter hvert som arbeidet skred ble det åpenbart at kildematerialet var langt mer omfattende enn først antatt. Det igjen betydde at mer tid måtte settes av.

Kort beskrivelse av arbeidet

Første Oslo-tur ble gjennomført over to dager i uke 11 i mars 2006. Dagene ble tilbrakt på lesesalen i Riksarkivet hvor nærmere to hyllemeter med underlagsmateriale etter granskningskommisjonen ble stilt til disposisjon. Riktignok ikke uten problemer. Det viste seg nemlig at statlige granskninger som var gjennomført både før og etter Vassdalen – som etter Alexander Kielland- og Åsta-katastrofen – var underlagt adgangsrestriksjoner. Ved Riksarkivet kunne man imidlertid ikke finne ut av hvorfor Vassdalen-arkivet **ikke** sto på den såkalte «rødlista». Av den grunn ble det heller ikke gitt adgangsbegrensninger til materialet.

Begge dagene gikk med til rett og slett å lese. Blant materialet lå både kommisjonens avhør av rundt 80 (!) vitner, hvorav en rekke var avhørt flere ganger, der fantes rapporter fra både enkeltoffiserer og avdelinger, kopier av samtlige politiavhør (politiets undersøkelser ble gjennomført parallelt med kommisjonens arbeid) omlag 80 i tallet der også, referat fra kommisjonens interne møter, brev til og fra pårørende, obduksjonsrapporter og korrespondanse mellom kommisjonen og myndighetene.

Kopier og notater ble tatt. Vel tilbake i Narvik gikk jeg så i gang med å sammenholde mine funn i arkivet med den offisielle granskningsrapporten; hva ble vektlagt i rapporten, hva ble utelatt? Hvilke vitner «ble hørt» og hvilke momenter i deres forklaringer ble gjengitt i granskningsrapporten? Og blant det som aldri kom offentligheten for øre, fantes det opplysninger som jeg som journalist mente måtte ha offentlighetens interesse?

Det betydde blant annet at jeg måtte lese samtlige avhør – både de som ble gjennomført av granskningskommisjonen og de politiet sto for – og sammenholde opplysningene i disse med kommisjonens rapport. Det skulle snart vise seg at granskningskommisjonen hadde valgt en - for å si det pent - særdeles nøktern fremstilling av både forløpet til katastrofen og hva som skjedde i Vassdalen da raset gikk.

Allerede tidlig i dette «puslespillet» ble det klart at en ny Oslo-tur måtte til. Mindre enn 14 dager etter første tur, bar det derfor sørover igjen. Og igjen var Riksarkivet hovedmålet.

Denne gang fikk jeg anledning til å dobbeltsjekke opplysninger jeg hadde innhentet første gang. Jeg fikk også anledning til å «måle» bestemte avsnitt i granskningskommisjonens rapport opp mot vitneforklaringene – både de som ble avgitt til kommisjonen og de som ble gitt til politiet. Samtidig fikk jeg fordypet meg i materiale som bare ble skimlet første gang.

I forkant av tur to, ble arbeidet ytterligere konkretisert: Jeg hadde blinket ut kapitler i granskningskommisjonens rapport som jeg anså som mulig kontroversielle; hva ble sagt om soldatenes sikkerhet under øvelsen, hvilke vurderinger ble gjort av fremrykningstraseen gjennom Vassdalen i forkant av øvelsen, hvorfor ble det britiske jagerflyet nærmest totalt neglisjert i granskningsrapporten og hvor godt rustet sto Brig N for vinterkrigføring?

Tilgangen til møtereferatene fra granskningskommisjonen ga meg også et godt innblikk i kommisjonens «indre liv». Disse referatene gjorde det mulig å gå dypere inn i et tema som vakte reaksjoner allerede få dager etter raskatastrofen; sammensetningen av granskningskommisjonen og den åpenbare inhabiliteten som preget den. Referatene skulle da også avsløre at kommisjonens medlemmer selv slet med nettopp dette spørsmålet, et poeng vi også valgte å lage sak på.

Når man befinner seg 1500 kilometer unna kildene, som i dette tilfellet attpåtil var skriftlige, er det åpenbart at timeplanen må føres med steinhard hånd. I tillegg til Riksarkivet ble det også lagt inn et besøk i avisarkivet hos Deichmanske bibliotek i Oslo. Dette for å sjekke ut om det var skrevet noe om bestemte poenger jeg fant i arkivet. Senere skulle en hjelpsom kollega i en nordnorsk avis bidra med tilgang til Atekst-arkivet, noe som skulle vise seg å være av uvurderlig nytte. Også et slikt moment understreker forskjellen på å skulle drive undersøkende journalistikk med adresse «lokalavis i Nord-Norge» kontra tung hovedstadsredaksjon; det har ofte med penger å gjøre.

Parallelt med arkivarbeidet, kontaktet jeg også Forsvaret for å undersøke hva slags Vassdalen-materiale som eventuelt var tilgjengelig der. Det skulle vise seg å bli en temmelig krevende øvelse. Stadige omorganiseringer i forsvarsorganisasjonen kombinert med at det var gått 20 år siden Vassdalen, gjorde det til en detektivjobb av dimensjoner å skulle etterspore materialet. Samtidig skal det sies at presse- og informasjonsoffiserene jeg var i kontakt med rundt om, var hjelpsomheten selv. Det skulle etter hvert vise seg at det som i dag heter Forsvarsstaben, «satt på» en god del dokumentasjon i saken.

Av andre dokumentkilder må nevnes Justisdepartementet og Forsvarsdepartementet. For oss nordpå er det ikke bare «å stikke innom» om man ønsker tilgang til dokumenter. Departementenes postjournal var til litt hjelp, men her var det åpenbart snakk om mer enn enkelt dokumenter. Mine direkte forespørsler til departementene ble møt med en velvillighet av de sjeldne. Det kan nevnes at Forsvarsdepartementet kopierte mellom 200 og 300 dokumentsider som så ble postsendt nordover.

Etter hvert som puslespillbrikkene skulle på plass, var det åpenbart at også levende kilder måtte involveres. Dette er kilder som har bidratt dels med bakgrunnsinformasjon, dels med utfyllende opplysninger til rapporter, avhør osv. Felles for samtlige er at de enten har høyere stillinger i Forsvaret i dag – og av den grunn ikke ønsker å identifiseres – har hatt høyere posisjoner i Forsvaret og fortsatt er underlagt taushetsplikt omkring forskjellige forhold eller er knyttet til politiet på en eller annen måte. Alt i alt dreier dette seg om 12 personer. Hovedparten av disse var involvert i Vassdalen på en eller annen måte. Ingen ønsker – av åpenbare årsaker - å fremstå med navn.

Jeg fant også fram til privatpersoner som kunne bidra i saken. Både med egne opplysninger og gjennom innsamlet dokumentasjon. Blant disse finnes en person i Bodø som har vært til stor hjelp, ikke bare for undertegnede, men også for en rekke andre journalister som har drevet undersøkende journalistikk innenfor bestemte felt.

Jeg støtte egentlig ikke på spesielle problemer underveis, utover at mengden materiale gjorde at jeg måtte be om mer tid til prosjektet. I en liten redaksjon med begrensede ressurser og stramme vaktplaner, ble det uten spørsmål bøllet plass til dette. Og med en relativt stor dose dårlig samvittighet for den merbelastningen jeg påførte gode kolleger, gikk arbeidet videre. Da hjalp det godt med støtte og oppmuntring fra forskjellige hold i avisen!

Når det gjaldt det videre arbeidet kan følgende nevnes: Vi startet publiseringen av artikkel-serien den 22. mai med saken «Ingen offiserer skulle tiltaltes». Her er det

verdt å nevne at dokumentasjonen som lå i bunn for artikkelen, kom meg i hende via privatpersoner. Dermed innledet vi faktisk Vassdalen-serien med daværende forsvarssjef Fredrik Bull Hansens samt generaladvokatens reaksjoner på **granskningen** av katastrofen, alt basert på brev mellom de to.

Tidsbruken

Det **virkelige** arbeidet med prosjektet startet i begynnelsen av mars 2006. Den første artikkelen ble som sagt publisert 22. mai. I **hele** denne perioden var jeg fristilt fra det daglige journalistiske arbeidet i redaksjonen. Hver tredje uke gikk jeg likevel min turnus-uke som vaksjef. Det betyr at omlag åtte arbeidsuker – eller rundt 300 timer - gikk med til arbeidet i forkant av publiseringen. I tillegg brukte jeg av fritiden i vaksjef-ukene, i alt om lag 30 timer. Det ble publisert artikler i serien fram til 26. juni, fordelt på i alt sju datoer. En del av artiklene var ferdigskrevet i forkant av oppstart av Vassdalen-serien. I publiseringsperioden jobbet jeg også med annet redaksjonelt stoff, men anslår at jeg i perioden brukte en drøy arbeidsuke til oppfølginger, håndtering av henvendelser, intervju av nye kilder osv osv. Alt i alt er det derfor brukt mellom 350 og 400 timer på prosjektet. Nærmere 400, vil jeg tro...

Spesielle erfaringer

Her er det to moment jeg vil trekke fram. For det første; tidsbruken. Jeg var ikke forberedt på at det fantes så mye ukjent og upublisert materiale knyttet til saken. Dette gjorde at timeplanen måtte skrives om underveis. Etter at vi startet å publisere artiklene, ga – på toppen av det hele – Forsvarsdepartementet beskjed om at all dokumentasjon omkring Vassdalen som Forsvarsstaben satt på, skulle gjøres tilgjengelig. Det ga oss ytterligere innsyn i og informasjon om forskjellige forhold knyttet til saken, ikke minst historien omkring det britiske jagerflyet.

For det andre; det militære systemet. Saken gjorde det nødvendig å sette seg godt inn i det militære systemet (langt bedre enn du rekker gjennom førstegangstjenesten!), det være seg alt fra kommandolinjer under øvelser kontra «fred» til regler for militær flytrafikk. Intense studier på området betalte seg imidlertid fort. At jeg faktisk visste hva jeg snakket om, gjorde det enklere å få kontakt med kilder med tilknytning til Forsvaret. Kunnskap fungerte som døråpner.

Samtidig hadde man å gjøre med en organisasjon som på mange områder er lukket for sivile – både gjennom regelverk, men også gjennom «tradisjon». Det ga utfordringer. At granskningskommisjonens underlagsmateriale var gjort offentlig tilgjengelig hjalp, men mengden materiale som befant seg på Forsvarets hender overrasket. I parentes bemerket kan det nevnes at jeg etter at artikkelserien ble publisert har fortsatt å oppsøke militære arkiver der stadig nye - og store mengder - dokumenter omkring Vassdalen dukker opp.

Narvik 12/1 2007

Espen Eidum

